

ПОЛИТИЧКЕ ПАРТИЈЕ И ПАРЛАМЕНТАРНЕ ГРУПЕ

УДК: 329:321.7

Српска политичка мисао

број 2/2012.

Прегледни
рад

год. 19. vol. 36.

стр. 223-234.

Драган Ж. Марковић

Институт за политичке студије, Београд

ПЕРСПЕКТИВЕ ДЕМОКРАТИЗАЦИЈЕ ПОЛИТИЧКИХ ПАРТИЈА*

Сажетак

Циљ рада је да укаже на могуће правце демократизације политичких партија у Србији и превазилажења партократије као главног предуслова повећања демократских капацитета и напретка друштва. У анализи је коришћен теоријски темељито заснован и проверен научни метод. Наглашава се да је у Србији под плаштом партијског плурализма, уместо демократизације извршена још већа аутократизација политичког система и да стварни показатељ демократичности политичких партија није само изјашњавање већ практично деловање. Закључује се: да су за разјашњење стварног односа постојећих партија према демократији посебно индикативни однос према својини, затим само схватање демократије и унутарпартијски односи; да се за укидање политичког монополизма и демократизацију друштва могу успешно борити само оне политич-

* Овај рад је настао у оквиру пројекта бр. 179009, који финансира Министарство просвете и науке Републике Србије.

ке партије које се и саме демократски организују и на демократским принципима делују.

Кључне речи: демократизација; политичке партије; демократски капацитети.

ПОЛИТИЧКЕ ИНСТИТУЦИЈЕ

Велику сметњу за остваривање суштинске демократије представља доминантна партократија, којом се демократске тежње непрестано потискују и гуше. Међусобном борбом за власт и око власти, политичке странке потискују у други план бригу за заједнички интерес грађана и опште интересе друштва. И пошто се међустранички антагонизам не може превладати страничким методама, друштво се тапкајући у месту врти у круг.

Распиривањем политичког антагонизма међу грађанима, међустраничка борба за власт подстиче социјални, национални и верски антагонизам отежавајући демократско споразумевање и договарање. А у изборним кампањама редовно се потискује или изиграва законска могућност да грађани самостално истичу своје кандидате за одборнике и посланике.

Већ на почетку транзиције политичким странкама је обезбеђен апсолутни монопол на бављење политиком, па је око четири петине грађана Србије остало ван политичког организовања, али ни она партијски организована петина нема готово никаквог утицаја на политику бирократизованих странака. При таквој политичкој констелацији, законодавна и извршна, а увелико и судска власт, практично делују по директивама владајућих странака, или тачније, њихових руководстава.

Тобоже народни посланици и одборници фактички су под императивним мандатом својих странака, по чијим налозима морају поступати да би поверени мандат задржали. И централна и локална власт су на тај начин претворене у партијске, за обичне грађане недодирљиве, бастиље.

Успостављени вишепартизам није донео стварну демократизацију, већ голу борбу за власт јер се и владајуће и опозиционе партије тако понашају. Ако од више партија које се боре за власт, само једна треба да влада, онда је сасвим јасно да се не ради о де-

мократском већ о типично аутократском систему.¹⁾ Под плаштом партијског плурализма и у Србији је уместо демократизације извршена још већа аутократизација политичког система.

Иако се све партије изјашњавају за демократију, стварни показатељ њихове демократичности није само изјашњавање већ практично деловање. За разјашњење стварног односа постојећих партија према демократији, посебно су индикативни: однос према својини, затим само схватање демократије и најзад унутарпартијски односи.

ОДНОС ПРЕМА СВОЈИНИ

У средиште програмских опредељења свих значајнијих партија стављени су приватна и државна својина, док су облици заједничког власништва потиснути на маргине или сасвим занемарени. Ниједна странка не придаје већи значај акционарству и задрugarству запослених, који се у програмским документима већине странака и не спомињу.

Протагонисти свакодневне политичке кампање за приватизацију и апсолутизације монополистичких облика приватног и државног власништва су оне снаге које то власништво већ поседују или настоје да га се што пре домогну. Из тежње за монополизацијом власништва проистиче тежња за монополизацијом власти, и обратно. Јако државно власништво је основа јаке државне власти, коју подједнако желе и партије на власти, и партије које се боре за освајање власти. А велико приватно богатство насупрот масовног сиромаштва је неизоставни услов и освајања и задржавања освојене власти над обезвлашћеним масама.²⁾

Монополистички облик приватног власништва добио је своју идеолошку рационализацију у платформи малих и средњих предузећа као наводно најперспективнијих носилаца економског развоја. Монополистички оријентисаним државно-партијским структурама не одговара непосредно повезивање привредних субјеката у велике корпорације и шире привредне асоцијације које не могу држати под својом доминацијом, због чега су ситносопственичко власништво и привредна аутархија у средишту њихове еко-

1) Види: Драган Марковић, „Перспективе демократизације отуђене политичке власти“, *Политичка ревија*, 1/2010, Институт за политичке студије, Београд, 2010, стр. 131-146.

2) Види: Драган Марковић, „Демократизација својинских односа као претпоставка развоја демократског друштва“, *Политичка ревија*, 2/2010, Институт за политичке студије, Београд, 2010, стр. 221.

номске политике. Уместо трансформације на бази демократизације својинских односа, повратак на класичне монополистичке облике власништва води распадању великих система и подстицању сепаратистичких тенденција у свим сферама друштвеног живота. А то уместо демократизације захтева још већу аутократизацију државне власти, која споља мора утицати на одржавање друштвеног поретка.

Апсурдне су тежње за рестаурацијом државног и ситносопственичког власништва кад се зна да су етатистички системи источноевропских земаља, засновани на државном власништву, управо и пали под снажним економским притиском здруженог светског капитала, под чијим је ударом државни капитал и најразвијенијих индустријских земаља. Али иза тог апсурда стоје с једне стране етатистичке и ситносопственичке амбиције непосредних носилаца погрешно започете транзиције, организованих у политичке странке, а с друге стране империјалистичке аспирације великих сила којима такав ток транзиције бар привремено одговара.

За ретроградне трендове источноевропских и југословенских земаља не могу се оптуживати само њихови непосредни носиоци који углавном делују у спрези и по диктату великих сила. Империјалистички оријентисаним силама никако не одговарају економски снажне и политички самосталне колоније које се са њима могу равноправно носити, због чега им са застарелим технологијама нуде и застареле економке и политичке моделе.³⁾ Колонијална доминација лакше се остварује преко аутократске власти него преко демократске државе, а ситнији и репродуктивно слабији капитали лакше се него крупнији стављају под команду светског капитала.

Савремени свет већ делује као јединствена заједница и зато стварне демократизације националних заједница не може бити без демократизације светске заједнице и обратно. Перспектива је у развоју својинских односа на задружним принципима, као основи општедруштвене економске мотивације, која проистиче из присвајања и по основу живог рада и по основу уложених средстава. Као неизоставни услов развоја савремене производње, демократизаци-

3) „Да би се ради што веће експлоатације, држале у инфериорном положају, колонијама се не продају нове и здраве, већ застареле и прљаве технологије“. (Живко Марковић, *Дијалектика савремене колонизације*, СНС – Научна, Београд, 2006, стр. 148.); Транснационалне корпорације колонијама „...преносе мање значајне фазе док процеси од стратешког значаја остају у њиховим рукама...“; (др Даница Дракулић и др., *Глобализација светске економије*, Савез економиста Војводине, Нови Сад, 1992, стр. 89) јер је „...један од омиљених метода транснационалних корпорација у експлоатацији и контроли над светском привредом извоз „шрафцигерске“ технологије којом се једна земља у развоју укључује у светско тржиште на начин који одговара Центру“; (др Радослав Стојановић, *Сила и моћ у међународним односима*, Радничка штампа, Београд, 1982, стр. 195.)

ја својинских односа није парцијални интерес било које друштвене групе, већ општи интерес друштва и основа друштвеног прогреса, за који треба да се боре све прогресивне снаге, а не ова или она странка.

Главни оријентир за тзв. транзицију Србије, морале би представљати савремене развојне тенденције и процеси у развијеним индустријским земљама, са којима оне улазе у тржишну и сваку другу утакмицу. Те тенденције се испољавају кроз истовремену приватизацију и социјализацију својинских односа развијањем акционарства, задругарства и других облика заједничког привређивања. Само опредељење за такву својинску трансформацију може представљати основу прогресивног деловања политичких организација јер без тога нема ни дугорочног друштвеног развоја ни трајног превазилажења економске и друштвене кризе.

ОДНОС ПРЕМА ДЕМОКРАТИЈИ

Монополистичким облицима власништва одговарају и монолистички облици владавине. Оријентацијом политичких странака на државно и ситносопственичко власништво условљена је и њихова оријентација на централизовану државну, у суштини аутократску власт, без које се систем заснован на монополистичком власништву не би могао ни одржавати.

Таква оријентација прикрива се опредељењима за парламентарну „демократију“ без демократије. Ниједна политичка странка у Србији не прихвата систем непосредне демократије, а поједине су чак и против елемената такве демократије.

И владајућим и опозиционим партијама заправо је важније преотимање власти, а не да ли ће систем власти бити демократски или аутократски. Зато у Србији још увек нема праве демократске опозиције, па ни стварне демократске алтернативе владајућим аутократским режимима. Таквом стању изузетно погодују три момента. Један је економска неразвијеност којој више одговара аутократски него демократски систем владавине. Други је одсуство масовног демократског покрета који би могао демократским средствима срушити аутократски и успоставити демократски систем власти. Трећи је аутократски међународни поредак, који се одржава, и једино се и може одржати на аутократским националним режимима. Зато владајуће светске силе својим колонијама нуде само формалну демократију са мало демократских права и много ауто-

кратске власти преко које могу по својој жељи владати светском заједницом.⁴⁾

У систему партијске владавине концентрација власти се врши иза кулиса парламентарне демократије, чиме се парламент претвара у инструмент партијске владавине, а демократија своди на демократску процедуру без стварне демократије. Вођа владајуће партије може обезбедити да цела влада, иако је формално бира парламент, буде састављена од његових партијских поданика преко којих има могућност одлучујуће улоге у креирању законодавне регулативе и вођењу целокупне државне политике.⁵⁾

Аутократски начин владавине може се остваривати и без обзира на то да ли је систем једнопартијски или вишепартијски јер свака партија на власти, независно од тога како се декларише, влада као мањина или у крајњем случају као једна једина личност. У случају међупартијске коалиције обично доминира најутицајнија партија или се коалиција брзо распада. Преко својих партијских поданика у државном апарату вођа владајуће партије би могао управљати државом и да сам нема никакву државну функцију. Посланици у парламенту делују и гласају по директивама своје партије које изражавају вољу партијског вође, а уколико тако не поступају, замењују се дисциплинованијим заступницима партијске линије. Тако посланици не делују као народни, већ као партијски представници.⁶⁾

У свим облицима и у свим околностима партократија, у суштини, представља облик аутократске владавине односно монополисану власт једне партије и једног партијског вође. Због тога су политички програми партија пуни компромиса и без јасне дугорочне оријентације друштвеног развоја. Али званични програми и нису прави оријентир њиховог политичког деловања.

4) „Ауторитарна колонијална владавина се и може спроводити једино преко ауторитарних режима оличених у ауторитарним појединцима, које је лако савити, приволети, подмитити и претећим опоменама заплашити, док је цео народ тешко покорити...“ (Живко Марковић, *Дијалектика савремене колонизације*, исто, стр. 177) Принцип на којем почиња „...демократија ниског интензитета“, заправо је „изолација“ власти од народа: „...од момента када је изабрана, нова власт је „изолирана“, заштићена од притисака и захтева народа, како би могла „ефикасно“ да влада – изнад свега испуњава захтеве глобалног поретка“. (Мирослав Печулић, *Глобализација – два лика света*, Гутенбергова галаксија, Београд, 2002, стр. 89.) И „...разлог због којег државе не скрећу са пута глобализације лежи у томе што се одлуке не доносе демократски нити ради општих интереса“. (*Глобализација* (Волден Бело), Сlio, Београд, 2003, стр. 287.)

5) Види: Драган Марковић, *Демократија и партократија*, Институт за политичке студије, Београд, 2009, стр. 75.

6) Исто, стр. 76.

Прави програм је оно што партијски вођа у конкретним друштвеним околностима одлучи. Пратећи оно што вођа најављује, званичним програмима не припадају већи значај ни саме странке.

У трци за гласовима, странке се додворавају свим социјалним групацијама, али не одступајући од сопствених тежњи за монополизацијом државне власти. Распете између ускостраначких циљева и потребе за придобијањем што већег броја гласача, странке не бирају средства за прикривање стварних намера, служећи се често и скрнављењем најсветих људских идеала.

УНУТАРПАРТИЈСКА ДЕМОКРАТИЈА

Тежње политичких странака за монополизацијом државне власти директно су повезане са усмереношћу на монополизацију унутарпартијског одлучивања. Аутократско управљање државом неизбежно за собом повлачи и аутократско руковођење владајућом партијом.

Унутарпартијски аутократизам се, као и државни, прикрива формалним демократизмом. Декларативно се прихватају начела демократског организовања и деловања а практично се примењује аутократско руковођење странком. Обично чланство је на самим маргинама централизованог партијског одлучивања. Програм, статут и друге значајније одлуке доносе централни органи, без учешћа чланства које се обавезује само на спровођење партијских одлука. Улога чланства долази до изражаја углавном у изборима када је потребно ангажовање већег броја активиста, како у вођењу изборне кампање, тако и у спровођењу изборног поступка.

Представнички органи странака (конгрес, скупштина, конвенција, конференција) такође немају одлучујућу улогу иако формално доносе најзначајније одлуке. Они углавном верификују одлуке које су у облику предлога практично већ донесене у партијским руководствомима.⁷⁾ У руководећим органима се решавају сва кључна питања од значаја за партијско организовање и деловање, док конгреси или скупштине као највиши органи, имају претежно

7) „Дистрибуција моћи у партијама по правилу одступа од формалне структуре прописане партијским документима. У стварности, ужи извршно-политички органи (нарочито партијски вођа) пресудно утичу на садржај партијских одлука, док се улога формално виших партијских форума најчешће своди на ратификацију“. (Драган Суботић, „Одлучивање у политичким странкама“, *Политичка ревија*, 1/2007, Институт за политичке студије, Београд, 2007, стр. 84)

манифестациони карактер, где се не износе него, по правилу, заташкавају партијски проблеми.⁸⁾

Технологија аутократске владавине готово се ни по чему не разликује у једнопартијском и вишепартијском систему, осим што се у вишепартијском систему мора водити рачуна о реаговању опозиције уколико она представља неку значајнију снагу. За најзначајније државне функције предлажу се и бирају носиоци најзначајнијих партијских функција, чиме се обезбеђује да владајућа партија своју политику на најфикаснији начин спроводи преко државног апарата, јер уколико дође до одступања, она се третирају као кршење партијске дисциплине, па прекршиоци губе и партијске и државне функције. Политичке одлуке, по правилу, настају у прелиминарним неформалним договорима шефа владајуће партије са најближим сарадницима, чиме се политика практично приватизује⁹⁾ баш као што се неформалним каналима приватизују и средства друштвене репродукције.

Сасвим другачије би морало бити у истински демократском систему владавине. Тада се све мора чинити јавно и уз непосредно учешће свих заинтересованих субјекта. Уколико желе да се боре за стварну демократизацију друштва, политичке партије се и саме морају демократизовати, јер не могу у друштву деловати демократски ако унутар себе делују аутократски. А тада у њиховом раду мора бити све другачије.

Пре свега, о кључним питањима политичког организовања и деловања морало би уместо руководства одлучивати чланство политичких партија, што подразумева да се програмска и статутарна акта и друге значајне одлуке, доносе референдумом и другим облицима личног изјашњавања. Изборни органи и њихова извршна тела би имали пре свега организаторску улогу у припремању и спровођењу демократских одлука. Чланство политичких партија мора одлучујућу улогу имати и у спровођењу политичких одлука.

8) Види: Владан Станковић, „Политичке елите у Србији – од партократије до плутократије“, *Политичка ревија*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 2/2011, стр. 101-102.

9) „Глобално посматрано, процес доношења кључних одлука почиње тако што, на основу основних страначких одређења и расположивих анализа, предлог формулишу лидер и његово најближе (не)формално окружење – потпредседници, саветници, кључни финансијери, односно министри и шефови посланичких група“. (Зоран Стојиљковић, „Политичке партије и политичка партиципација - случај Србија“, *Годишњак Факултета политичких наука у Београду*, ФПН, Београд, 2007, стр. 210.)

„Главна политичка моћ скрива се у унутрашњим структурама политичких партија, у којима група људи – олигархија, у оквиру које један од њих има кључну позицију, доноси главне политичке одлуке и врши редистрибуцију моћи“. (Славиша Орловић, *Политички живот Србије – између демократије и партократије*, Службени гласник, Београд, 2008, стр. 459.)

Одлучујућу улогу у доношењу и спровођењу политичких одлука чланство политичких странака не може имати без потпуно слободне иницијативе. Превазилажење поларизације на иницијативно руководство и безиницијативно чланство главни је предуслов демократизације политичких организација. Истинском демократизацијом политичког организовања и деловања уместо хијерархијске субординације између руководства, успоставља се стварна равноправност свих припадника организације. Превазилажењем подаништва и политичке послушности уместо послушним каријеристима, одговорне функције у политичким партијама и државном апарату ће се поверавати најспособнијим кадровима.

Демократизација политичких институција може се даље одвијати само кроз трансформацију представничке демократије у непосредну демократију и аутократског одлучивања у демократско одлучивање путем референдума и других облика личног изјашњавања грађана. За остваривање и даљи развој непосредне демократије велику препреку представља партократија. Али партократија се и не може превладати другачије него управо развојем непосредне демократије. Неизоставни услов за то је укидање политичког монополизма општом политизацијом друштва, која подразумева потпуно слободно политичко организовање и деловање грађана са подједнаким могућностима активног учешћа у политичком договарању и друштвеном одлучивању.

Непосредна демократија не може се развијати без непосредног учешћа грађана у одлучивању о судбоносним питањима заједничког живота и рада, како на локалном, тако и на вишим нивоима друштвеног организовања. Пошто се одлуке морају доносити у складу са уставом и законом, за развој опште демократизације друштва је од пресудног значаја да се они доносе плебисцитарним изјашњавањем грађана.

Окосницу суштинске демократије чини друштвена равноправност која је без политичке равноправности неостварива. Уместо да напрзно расправљају о политици и са стране навијају за политичке странке и њихове лидере, грађани би морали постати главни носилац друштвене политике као покретачке и усмеравајуће основе целокупног управљања друштвом.

То, међутим, неће постати ако се сами не организују у општенародни покрет за демократска права и њихово остваривање, који ће уз све различитости деловати као јединствена снага у борби за опште интересе, друштвени развој и свеколики напредак. Без обзира на своја политичка опредељења, политичке странке би унутар демократски организованог покрета морале равноправно де-

ловати са свим осталим организованим снагама друштва, што би их приморало да се уместо са позиција власти и за власт, прогресивношћу својих ставова и заступањем општих интереса боре за друштвени утицај. На тој основи, цео политички систем би се од инструмената аутократске и партокартске владавине над народом морао трансформисати у демократску организацију целог народа и тиме ставити у функцију остваривања општенародних интереса. За такву демократизацију друштва могу се успешно борити само оне политичке партије које се и саме демократски организују и на демократским принципима делују.

Dragan Z. Markovic

PERSPECTIVES OF DEMOCRATIZATION OF POLITICAL PARTIES

Summary

Objective of this text is to underline possible directions for democratization of political parties in Serbia and for overcoming the reign of the parties as a main precondition for increase of democratic capacity and development of society.

In the analysis author of the text used a theoretically well-grounded and proven scientific method.

The author underlined that in Serbia, under cover of the party pluralism, instead of democracy there has been even greater autocracy of political system going on and that a real criteria of democratic capacity of the political parties is not only declarative talk but also practical action. The author concluded that for clarification of a real relation of the existing parties toward democracy there is needed a particular indicative relation toward property in addition to a real understanding of the meaning of democracy and the understanding of relationships within the parties; and also that for democratization of society and abolishment of the political monopoly only political parties which are organized themselves on democratic principles may successfully fight for.

Key Words: democratization, political parties, democratic capacities, political institutions.

ЛИТЕРАТУРА

Дракулић, Даница и др.: *Глобализација светске економије*, Савез економиста Војводине, Нови Сад, 1992.

- Марковић, Драган, „Демократизација својинских односа као претпоставка развоја демократског друштва“, *Политичка ревија*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 2/2010.
- Марковић, Драган: *Демократија и партократија*, Институт за политичке студије, Београд, 2009.
- Марковић, Драган, „Перспективе демократизације отуђене политичке власти“, *Политичка ревија*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 1/2010.
- Марковић, Живко: *Дијалектика савремене колонизације*, СНС – Научна, Београд, 2006.
- Орловић, Славиша: *Политички живот Србије – између демократије и партократије*, Службени гласник, Београд, 2008.
- Печујлић, Мирослав: *Глобализација – два лика света*, Гутенбергова галаксија, Београд, 2002.
- Станковић, Владан, „Политичке елите у Србији – од партократије до плутократије“, *Политичка ревија*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 2/2011.
- Стојановић, Радослав: *Сила и моћ у међународним односима*, Радничка штампа, Београд, 1982.
- Стојиљковић, Зоран, „Политичке партије и политичка партиципација – случај Србија“, *Годишњак Факултета политичких наука у Београду*, ФПН, Београд, 2007.
- Суботић, Драган, „Одлучивање у политичким странкама“, *Политичка ревија*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 1/2007.

Resume

A principle which governs both ruling and opposition parties is takeover of power and for them it is more important than the fact whether the government system is of democratic or autocratic character. For this reason there is still no real democratic opposition in Serbia and so consequently there is no real democratic alternative to the governing regimes.

In the system of the party government the power is concentrated behind the scenes of parliament democracy. By this the parliament is transformed into an instrument of the party government and democracy is reduced to a democratic procedure without real democracy behind it. In all models and in all circumstances the partocracy, in reality, implies a model of autocratic government or, in other words, a monopoly power of one party and one party leader. Therefore political programs of the parties are full of compromises and without a clear long-term orientation of social development.

If the political parties want to fight for real democratization of society, they need to be democratized themselves, because they cannot act democratically in the society if inside of the parties they act autoc-

ratically. Instead of the management of the parties it is the members of the party who need to make decisions on the key issues of political organization and activity. It implies that program and statutory acts and other important decisions are made by referendum and other forms of personal declaration. It is possible to achieve a real equality of all members in one organization by true democratization of political organization and activity which would substitute the hierarchic subordination in the organization managements.

Partocracy cannot be overcome other way than by development of direct democracy. An unavoidable precondition for that is abolishment of the party monopoly through general politization of society, which implies a totally free political organization and activity of citizens with equal possibilities for active participation in political consultation and political decision making. Regardless of their political determinations, the political parties should equally act together with all other social forces within a democratically well-organized system. This would enforce them to fight for social influence by progressiveness of their attitudes and support for general interests instead of their hitherto fight for social influence from the position of power and for the position of power.

* Овај рад је примљен 20. априла 2012. године а прихваћен за штампу на састанку Редакције 5. јуна 2012. године.